

Det er blevet en vigtig del af selvforståelsen blandt amerikanske intellektuelle, at akademisk kritik er en radikal politisk handling. Men det er en vildfarelse, siger Rita Felski.

Foto: Matt Eich

MAN SKAL MØDE MENNESKER, HVOR DE ER - IKKE, HVOR MAN SYNES, DE SKAL VÆRE

Rita Felski har med sine teorier om en åben, forandringsvillig og fortryllet tilgang til bøgernes verden ændret litteraturlæsningen på universiteter og i skolen – og gjort mange kolleger rasende. Nu undersøger hun vibes-sproget på TikTok og gør op med den vildfarelse, at intellektuelle per automatik forstår mere end andre mennesker

AF THOMAS THURAH

Hvad kan en emoji, som en klassisk tekstanalyse ikke kan?

To litteraturforskere ved Education University of Hongkong har gennemført et studie, hvor en større gruppe studerende skulle give deres mening til kende om værker af blandt andre Mary Shelley, Charles Dickens og Virginia Woolf ved hjælp af en ny »annotationsteknik«. Den ret fintmaskede teknik gik fra *frossent ansigt*-emojen over *bange ansigt*-, *forvirret ansigt*- og *bekymret ansigt*- til *hjerterøjne ansigt* og *smilende ansigt med tre hjerter*-emojen. Hele 19 emojies betegnes i studiet som »mest anvendte«.

Den nye annotationsteknik, som ifølge forskerne fik en positiv evaluering af de studerende og vil kunne bane vejen for »implementeringen af en affektiv pædagogik i litteraturuddannelsen«, er inspireret af Rita Felski.

Det er hende, der fortæller mig om studiet – med et smil, som ingenting røber om, hvordan hun selv stiller sig til sagen. Bøger ligger i stakke på gulvet og mast ind i en slidt brunmalet reol, der dækker de fleste af væggene. På en lille opslagstavle hænger en halv snes plakater, de fleste af dem om hendes optrædener og forelæsninger rundt omkring på amerikanske universiteter.

Døren ud til gangen står åben. Fra et undervisningslokale et par døre nede ad gangen kan vi høre snak og indimellem lidt mere højlydte annotationer fra studerende, som vistnok holder pause.

Rundt om os ligger de bygninger i pompøs nyklassicisme, der udgør Virginia University, et af USA's mest prestigefyldte universiteter. Mest berømt i en verden af symmetri, søjler og trekantede gavle er The Rotunda, tegnet af universitetets grundlægger og USA's tredje præsident, Thomas Jefferson, og inspireret af Pantheon i Rom. Til gengæld uden nogen tydelig forbindelse til emojis og Rita Felskis romantiske grotte af et kontor.

Der er aktuelle hilsener til Rita Felski fra andre litteraturforskere, bliver jeg klar over under mit besøg. Bruce Robbins, professor ved Columbia University og en forsker med en markant politisk profil, beskylder i sin nye polemiske bog, *Criticism and Politics*:

A Polemical Introduction, Rita Felski for at rette et ødelæggende angreb mod litteraturfaget. Og for hellere at ville »tale om blomster end om druknede syriske børn«.

Angrebet fra Bruce Robbins vil hun på min anmodning gerne sige lidt om. Det kommer vi tilbage til.

Rita Felskis berømmelse og indflydelse er grundlagt på et omfattende forfatter-skab, som lidt ufølsomt kan inddeles i to faser med mange indre forbindelseslinjer. Først en postkritisk-feministisk fase fra slutningen af 1980'erne til begyndelsen af 00'erne.

The Gender of Modernity fra 1995 er et af hovedværkerne. Så en postkritisk-affektiv fase, hvor *Uses of Literature* fra 2008, *The Limits of Critique* fra 2015 og *Hooked* fra 2020 er milepæle. Både imens og siden har hun befæstet sin position gennem et væld af artikler og kortere og længere ophold på universiteter over hele verden. I Danmark er hun æresprofessor ved Syddansk Universitet, hvor hun tidligere har haft et såkaldt Niels Bohr-professorat.

Det postkritisk-affektive dækker over et opgør med den mistænkeliggørelse af litteraturen, som ifølge Felski blandt andet poststrukturalismen og postmarxismen står for. I stedet for magt- og ideologikritik taler hun for en åben og undersøgende, endda indlevende tilgang til litteraturen.

For at forstå, hvad det vil sige, stiller hun i *Uses of Literature* det simple spørgsmål, hvorfor vi overhovedet læser. Og svarer med fire såkaldte »tekstengagementer«, som hun opfatter som en slags brobygning mellem den akademisk trænede og den almindelige læser: Vi læser for at finde en form for *genkendelse* af os selv. Vi læser for at få *viden* om den verden, vi lever i sammen med andre mennesker. Vi læser, fordi vi vil *chokeres*. Og så læser vi, fordi vi vil *fortrylles*.

Det kan lyde ukontroversielt, for nogle måske ligefrem selvindlysende. Men er det langtfra.

Felskis affektivt – eller følsomt – indlevende engagement i litteraturen har slået an både på universiteterne og på gymnasier og i skolen. Hun er en stjerne, det er ingen

overdrivelse, afholdt af mange, dyrket af andre. Se nu bare i Hongkong. Hun er også genstand for en kritik, hvis voldsomhed og perfide karakter kan være svær at fatte for en udenforstående. Se bare Bruce Robbins.

Rita Felskis seneste bog, antologien *Love, Etc.*, om kærligheden i den moderne kultur, både i litteraturen og på Tinder, vil nok ikke lægge nævneværdigt til vreden. Men måske hendes kommende bog vil. *Reading with the New Frankfurt School* er på vej gennem universitetsverdenens snoede kanaler og udkommer formentlig en gang i 2026. Jeg har fået lov at læse lidt i den. Den handler blandt andet om, hvordan såkaldt almindelige mennesker ser på den intellektuelle kultur udefra, og om den intellektuelle kulturs nedlæthed over for andre.

At Rita Felski i sin undervisning forleden diskuterede begrebet *vibes* på baggrund af begrebets udbredelse på TikTok – i nogenlunde samme positive betydning som hendes eget begreb *fortryllelse* – kan måske også støde nogen.

Hvis det da rygtes.

Rita Felski kender fra sit eget liv som læser godt til at blive overvældet – fortryllet – af en læseoplevelse. Tolkien, Kafka og Thomas Mann har gjort det. Senere hen Kazuo Ishiguro.

»Jeg oplever det, jeg vil ikke sige regelmæssigt, men en to-tre gange om året.«

Men det betyder ikke, at hun skal aflære sig noget for igen at kunne læse åbent og naivt.

»Den beskrivelse vil jeg ikke acceptere. Jeg aflærer ingenting. Det er en af misforståelserne af såkaldt postkritik. En kendt litteraturforsker skrev en bog, hvor han var temmelig nedladende: 'Åh, Rita Felski er så naiv, hun skriver, at akademikere skal blive almindelige læsere'. Og det er efter min opfattelse en komplet misforståelse.« Det er ikke den eneste misforståelse, der ifølge Rita Felski eksisterer om hendes forfatterskab. Andre handler om hendes syn på teori og

► FORTSAT FRA SIDE 9

hendes opfattelse af, hvad litterære metoder er for noget.

»Der er almindelig enighed om blandt humanister, at vi sammenlignet med naturvidenskaberne ikke har nogen metode. Og det er jo rigtigt, at vi ikke har metoder i den forstand, at vi gør x, vi gør y, vi gør z, og så har vi et resultat. Sådan fungerer humanvidenskaberne ikke. Det er mere som en *fingerspitzengefühl*.«

For at forklare, hvad fingerspidsfølelserne mere præcist er, henviser hun til den franske antropolog og sociolog Pierre Bourdieu (1930-2002), og hvad han kalder *habitus*.

»Forestil dig, at du går ind i en klasse, hvor de studerende har en diskussion. 'Åh, det her er interessant'. 'Hvad med den her måde at bruge det narrative på?' eller 'ironi' eller 'metaforer'. Du tænker måske: 'Okay, der er ingen metode her.' Men hvis du ikke allerede er trænet i den måde at tænke på, ville det virke fuldstændig bizart på dig.«

Og omvendt:

»Du lærer hurtigt, hvad du ikke skal sige. 'Åh, det er en spændende historie!' eller 'Åh, jeg kan virkelig identificere mig med den karakter!' Det er ikke en acceptabel måde at tale om litteratur i en akademisk kontekst. Du lærer at udpege bestemte formelle teknikker, at tale om synsvinkel, at diskutere ironi, at diskutere metaforer. Måske er der ikke tale om metoder i videnskabelige forstand, men det er en måde at forholde sig til litterære værker.«

– *En systematisk måde?*

»En systematisk måde, ja. Men først og fremmest kræver det en vis viden, vaner og en særlig træning, der er dybt underlig for mennesker uden for academia. Jeg skrev et essay om det her, 'From Literary Theory to Critical Method', som startede hele metodekrigsdebatten. Min pointe var at sige: Vi har alle de her litteraturteorier, og folk har lært om Derrida og om marxisme og feminisme. Men i virkeligheden er meget af det, folk har lært i litteraturundervisningen, ikke litteraturteori, men *habitus*, en særlig måde at tale på. De lærer det ikke ved at læse bøger om litteraturteori, men ved at kopiere læreren.«

I Ud over metode og teori er der et endnu tema i Rita Felskis forfatterskab, der ifølge hende selv har været genstand for misforståelser. Eller nærmest forfulgt af dem: kritik.

For hvad er der nu galt med at være kritisk?

»Der er overhovedet ikke noget galt med at være kritisk. *The Limits of Critique* bliver nogle gange opfattet som en bog imod kritik, antikritik. Men jeg siger flere gange og meget tydeligt i bogen, at det *ikke* er en bog imod kritik. Den er en bog, som sætter spørgsmålstegn ved en meget udbredt antagelse, nemlig at kritik er den eneste legitime tilgang til litterære studier. Og den mest stringente, den mest politisk radikale tilgang. Der er noget næsten mobbeagtigt – hvis jeg må udtrykke det så stærkt – i ordet kritik. For hvis man siger, at man er det modsatte af kritisk, så er man nonkritisk. Og nonkritisk er der selvfølgelig ingen, der vil være. Hvis man er non eller ukritisk, har man opgivet hele sin intellektuelle kapacitet og dermed retten til at være på et universitet. Vi vil alle sammen være kritiske, for hvad er alternativet? At blive efterladt i ødemarken og være dum og naiv.«

At sætte en grænse for kritikken var for Rita Felski det samme som at gøre opmærksom på den »kvasimystiske aura«, der findes omkring begrebet kritik. For hende er den kun én blandt flere måder at nærme sig litteraturen på.

»Hvorfor skal vi tro, at det er den eneste måde at være en seriøs intellektuel?« – *Så på hvilken måde er det, du og andre kalder »mistænksomhedens hermeneutik«, dårlig, for at udtrykke det enkelt?*

»Vi kan ende med at være kritiske, men vi bør ikke begynde der. Min egen tilgang er formet af blandt andre Hans-Georg Gadamer (1900-2002) idé om, at du skal nær-

Vi intellektuelle tror, at andre mennesker er fanget i deres hverdagsliv, og at vi har et privilegeret perspektiv, som tillader os at se alting. Men vores egen verden er begrænset. Det er en kultur med sine egne vaner og fordomme, som er fuldstændig mystificerende for udenforstående

me dig en tekst med en vilje til at lade dig forandre af den. Det er grundlæggende sådan, du lærer af at læse. Du nærmer dig teksten med en række fordomme. Vi kan ikke undgå at være forudindtagede. Men vi bør nærme os teksten med en vilje til at møde den som ligeværdig snarere end som noget ringere end os selv. Det kan være, at vi ender med at opdage, at vores vilje til at lære noget ikke bliver gengældt. Måske synes vi, at stilen er frastødende, holdningerne banale, de politiske synspunkter uacceptable. Så beslutter vi os på et bestemt tidspunkt for: 'Nej, det her er ikke en tekst, jeg kan lære noget af, jeg tror tværtimod, jeg kan

SERIE LITTERATUREN PÅ OVERDREVET

Litteraturlæsningen på universiteter og i skoler ændrer sig. Traditionelle analytiske metoder mister status, det samme gør gamle dyder som at læse i dybden, være kritisk og for alt i verden ikke lade sig rive med eller digte videre på teksten. Overdrevet er det uopdyrkede, nogle gange ligefrem det ureglerede. Det er her – på overdrevet og i udkanten af emnet – Informations Thomas Thurah i en miniserie undersøger andre måder at læse på.

lære den noget'. Men det skal ikke være en automatreaktion.«

V Mistænksomheden – antagelsernes og forudindtagethedens regime – har også noget at sige i Rita Felskis kommende bog. Her rækker det langt ud over litteraturen.

Der findes den antagelse, siger hun, at den intellektuelle »automatisk ved mere, forstår mere og ser dybere end andre mennesker«.

Hun peger bagud på en tradition fra Marx, Freud og Nietzsche, de to første mere end den sidste.

»Jeg accepterer ikke den antagelse eller måden, nutidens intellektuelle er nedladende over for ikkeakademikere. Jeg synes, vi har set den udspille sig i forbindelse med præsidentvalget. Måden at antage, at arbejderklassen stemmer imod sine egne interesser ved at stemme på Trump. Den antagelse, at disse andre mennesker ikke er andet end symptomer på større sociale betingelser, og at de menneskers beskrivelser af deres egne værdier og af det, de foretager sig, ikke kan tages for gode varer.«

Felski har i sin kommende bog et navn for det: »antagelsernes epistemologi«.

»Jeg tror, det er en dybt ødelæggende måde at møde verden på.« Det er Felskis hensigt med bogen at »få de intellektuelle lidt ned på jorden«.

»Jeg undersøger en række romaner, de er selvfølgelig skrevet af intellektuelle, for romanforfattere er intellektuelle. Men romanerne prøver at se på den intellektuelle kultur udefra, som for eksempel Didier Eribons *Returning to Reims*, som handler om et menneske med arbejderklassebaggrund og om, hvordan hans forældre, som arbejder på fabrik og med rengøring, ser på ham. Jeg diskuterer en ungarsk roman om, hvordan en families hushjælp, der er analfabet, ser på familien. Det er et tilbagevendende tema i bogen. Vi intellektuelle tror, at andre mennesker er fanget i deres hverdagsliv, og at vi har et privilegeret perspektiv, som tillader os at se alting. Men vores egen verden er begrænset. Det er en kultur med sine egne vaner og fordomme, som er fuldstændig mystificerende for udenforstående.«

VI Temaet og dets modpoler – det åbne, ligeværdige, indlevende – trækker tråde tilbage til nogle af Rita Felskis tidligere bøger, ikke mindst *Uses of Literature* og de fire såkaldte »tekstengagementer«.

Ordet 'brug' er blevet taget meget bogstaveligt blandt andet på Syddansk Universitet, hvor Rita Felski har inspireret forskere og uddannede til at udvikle kurser for kommende læger.

»Det var ikke det, jeg havde i tankerne, da jeg skrev bogen. Men jeg har slet ikke nogen problemer med det.«

'Brug' handler for Rita Felski imidlertid snarere om læserens forhold til værket, som hun før beskrev som en vilje til at lade sig forandre. Eller som hun også siger:

»Det er en brug, hvor du selv bliver lige så meget *brugt*, som du *bruger*, fordi du underkaster dig værket.«

Begreberne har over årene udviklet sig lidt i Felskis forfatterskab og med det forestillingen om, hvad der sker mellem læseren og teksten.

I *Hooked* skrev hun om *attunement*, der kan oversættes til noget i retning af 'stemthed'. At være *attuned* er »at opleve en til-

trækning mod noget, som er umuligt at ignorere, men ofte svært at kategorisere,« skrev hun i bogen. Det er noget lidt andet end at være *attached*, altså forbundet til, eller *enchanted*, fortryllet, som er andre begreber, hun har brugt.

Noget lignende gælder ordet *genkendelse*, som i *Hooked* blev udvidet med *identifikation*.

»Identifikation er en bredere kategori end *genkendelse*. Genkendelse er ét aspekt af identifikation. Jeg har talt om det med mine førsteårsstuderende, som lige er kommet fra gymnasiet. De fanger forskellen. *Genkendelse* er processen, hvor du engagerer dig i bogen og har den her følelse, 'åh, det er mig', når du genkender sider af dig selv i værket. Det kan være noget demografisk, for eksempel en afroamerikanske kvinde, som oplever sig repræsenteret i en bog. Det kan være en situationel genkendelse, 'jeg blev også forladt af min kæreste'. Men du kan også *identificere* dig empatisk, hvor du føler, hvad karakteren i bogen føler. Lad os sige, at du læser en roman om syriske flygtninge. Der er der måske ikke tale om genkendelse, 'det er mig', men om en identifikation omkring en følelse af den smerte, som karaktererne føler. Du deler deres lidelse, du identificerer dig med lidelsen.«

Indlevelsen – den emotionelle sensibilitet – er i øvrigt en evne, man som læser kan træne, mener Rita Felski. Ikke som en ensidig optimering af følsomheden, men i form af et samspil mellem emotionelle og kognitive processer.

»En del af hele min diskussion om det postkritiske spørgsmål er at argumentere for, at de emotionelle aspekter af respons ikke klart kan adskilles fra intellektuelle fortolkninger. Faktisk former de emotionelle aspekter fortolkningerne, selv om vi ikke anerkender det i vores læsning. Der er en slags dialektik mellem dem. I nogle tilfælde skaber en større forståelse også en større emotionel sensibilitet.«

VI I Rita Felskis kommende bog sker der på nogenlunde samme måde en udvidelse af perspektivet i hendes teori om litteraturen og verden. Det handler stadig om relationer og forbundethed.

– *Der er en række begreber hos dig og andre, som ligger meget tæt op ad hinanden og er fælles om at beskrive det følelsesmæssige eller affektive i vores relation til verden og til litteraturen: entchantment, attunement, spellbound, stemning, atmosfære, aura, ... Og nu skriver du i din kommende bog om den tyske sociolog Hartmut Rosas begreb resonans og det, han beskriver som en »vibrerende tråd« mellem os og verden. Er der nogen vigtig forskel mellem begreberne?*

»Jeg underviste i litteraturkritik, hvor vi brugte både *Hooked* og Hartmut Rosas *Resonans*, som de studerende faktisk var vilde med. Der var et af spørgsmålene, vi diskuterede: Hvad er forbindelsen mellem *attunement* og *resonans*? Det er meget nært forbundne ord. Men jeg tror, at *attunement* er fænomenologisk. Det kommer indefra. Hvorimod *resonans* i højere grad er at betragte noget udefra. Det er et bredere begreb. Hvad angår *entchantment*, så kan der være et fortrylleses aspekt i *resonans* og *attunement*. Men *entchantment* har også en negativ komponent, hvor ligheden forsvinder, og hvor du underkastes noget. Du bliver næsten bedøvet. Musikken eller bogen overtager dig.«

– *Hverken attunement eller entchantment*

kan forudsiges, enten sker det, eller også sker det ikke?

»Præcis. Det samme skriver Hartmut Rosa om *resonans*. Det kan ikke kontrolleres. Selv når du tror, det vil ske, sker det måske ikke.«

– *Begreberne har også træk tilfælles med religiøse erfaringer. Når 'det sker', som du siger, er der næsten tale om en form for nåde?*

»Bestemt. Eller epifani.«

– *Det bekymrer dig ikke, at læsningen kan komme til at fremstå som noget mystisk?*

»Folk kan opfatte det som mystik, men det sker jo hele tiden. Der er ikke noget særlig mystisk ved, at det nogle gange klikker, og

Der er sket en kæmpe omvæltning i menneskers relationer til tekster. Jeg synes, at det på nogle måder er trist. Men sådan er det, og vi er nødt til at engagere de studerende, hvor de er, ikke hvor vi synes, de skal være

nogle gange ikke klikker. Det er rigtigt, at litterære studier har haft en fobi i forhold til religion, men jeg deler ikke den fobi. Jeg har respekt for religion. Jeg har respekt for teologi. Hartmut Rosa har jo mødt tilsvarende indvendinger mod *resonans*, og jeg har også en vis kritik mod begrebet. Min bekymring i forhold til Rosa er ikke, at han taler om værdien af *resonans*, men at han forsøger at gøre *resonans* til en slags mesterkategori, der kan forklare alting. Det har en politisk betydning, det har en etisk betydning, det bliver til den her gode ting, som alle er nødt til at gøre, og det er næsten, som om han forsøger at underordne enhver anden politisk kategori under *resonans*. Det synes jeg er en fejl, alene ud fra den kendsgerning, at begrebet er den her svært definerbare emotionelle kategori. Det er dukket op i en del af kritikken mod Rosa. Folk siger for eksempel: 'Hvad så med de store nazirallyer i Tyskland?' 'Er det et eksempel på resonans?' 'Kan du ikke have dårlig resonans?' Han prøver at undgå kritikken ved at sige, at nazirallyerne ikke var *resonans*. Men det var det. Det var ægte *resonans*.«

Også her er der en forbindelse til det nylige amerikanske præsidentvalg. Og igen har det med måden, den intellektuelle betragter andre på.

»Man kan på den ene side sige, at vi ikke kan trække resonans ind i politik. Vi kan ikke æstetisere politik, for det fører til nazisme. Men jeg tror, man er nødt til at vende den om og sige, at folk bliver nazister, fordi de ønsker resonans i politik. Hvorfor vender folk sig over mod Trump? På grund af resonans.«

Hun refererer til de store vælgermøder

– eller rallyer – under Trumps kampagne.

»Der er latter, der er sjov, der er en følelse af, at man har kontakt med hinanden. Det er næsten religiøst. Nogle mennesker beskriver det som noget negativt: 'De er del af en kult!' 'De er ikke rationelle ligesom os intellektuelle!' Men jeg tror, at de mennesker overser, at folk har brug for at føle sig bekræftet, opstemte og at åbne sig mod noget.«

VII Det fører os endelig til den kritik, der er rettet mod Rita Felski for ikke at være politisk eller ikke aktivistisk nok.

Bruce Robbins-kritikken om blomsterne og de døde børn.

Hun vil ikke psykologisere over »enkelte kritikere«. Det ville ikke være passende.

Hun fortsætter:

»Der findes den vildfarelse – det er måske for stærkt et ord, men jeg holder mig til det – der findes den vildfarelse, at det at udføre akademisk kritik er en slags radikal politisk handling. Det er blevet en vigtig del af selvforståelsen blandt amerikanske intellektuelle. Jeg er optaget af intellektuelles selvforståelse. Mange intellektuelle i USA, særligt inden for humaniora, opfatter sig selv som nogen, der gør et politisk arbejde, når de fortolker litterære værker og spekulerer over enten den politiske effekt af værkerne eller effekten af deres egen kritik. Når man sætter spørgsmålstejn ved den forestilling, sætter man også spørgsmålstejn ved deres selvforståelse og hele deres forståelse af, hvad litterære studier er for noget. Det får nogle eksistentielle konsekvenser.«

Og så var der TikTok og landskabet omkring litteratur og læsning, der har forandret sig grundlæggende ikke bare siden Pantheon og Jeffersons tid, men også siden Rita Felski læste Tolkien første gang.

»Der er sket en kæmpe omvæltning i menneskers relationer til tekster. Jeg synes, at det på nogle måder er trist. Men sådan er det, og vi er nødt til at engagere de studerende, hvor de er, ikke hvor vi synes, de skal være.«

Felskis 18-årige studerende ved alle sammen, hvad *vibes* er. Hun bad dem læse en artikel fra The New York Times om *vibes* i TikTok-sproget.

»Det er *resonans* i teenagernes sprog. Det betyder præcis det samme. En slags god følelse, et *mood*. Jeg gav dem artiklen for to uger siden. Nu er de i stand til at tale flydende om æstetik i *vibes*-sprog.«

tht@information.dk

BLÅ BOG RITA FELSKI

- Født 1956. Uddannet ved Cambridge University i England og Monash University i Australien. Professor ved University of Virginia.
- Har blandt andet skrevet: 'The Gender of Modernity' (1995), 'Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture' (2000), 'Uses of Literature' (2008), 'The Limits of Critique' (2015), 'Hooked' (2020).
- Hendes kommende bog, 'Reading with the New Frankfurt School', forventes at udkomme i 2026